

ΤΟ ΕΓΚΩΜΙΟ ΤΗΣ ΚΑΤΕΡΓΑΡΙΑΣ

Σε προηγούμενο άρθρο μας παρουσιάσαμε την ερώτηση του Βραζιλιάνου φιλοσόφου Ζοάο Νέτο, την σχετική με την φυσιογνωμία όχι μόνο της Βραζιλίας αλλά και της δικής μας χώρας: «Τί κάνει την κοινωνία μας να καλλιεργεί ένα δοξαστικό της κατεργαριάς; Και ακόμα: αυτή η εξύμνηση του τύπου τού «κατεργάρη» απεδείχθη πλεονεκτική για την Βραζιλία; Συνέβαλε στην ανύψωση της κουλτούρας μας ή στον εκφυλισμό της;». Και ζητήσαμε από τον αναγνώστη να δώσει την δική του απάντηση.

Διαβάστε σήμερα τα συμπεράσματα της μελέτης του Ζοάο Νέτο (πάλι σε δική μου μετάφραση). Μας ενδιαφέρουν:

«Η εξύμνηση του «πανούργου τύπου» – εκείνου που πάντα τα καταφέρνει και εκμεταλλεύεται τα πάντα – ή η ενδοξοποίηση του κατεργάρη υπήρξε αποτέλεσμα πολιτισμικών διεργασιών. Ο «πανούργος» κατάφερε να γίνεται αντικείμενο θαυμασμού ως νικητής στον αγώνα για την ζωή.

Με βάση αυτό ο «κατεργάρης» πέρασε να θεωρείται ως παράδειγμα προς μίμηση, μετατράπηκε σε σημείο αναφοράς για το «πώς πρέπει να είσαι» και μετασηματίστηκε σε «παράλληλο ηθικό παράδειγμα». Κατ' αυτόν τον τρόπο, η κατεργαριά – που αρχικά παροτρύνθηκε από τις αναγκαιότητες διατήρησης της ζωής – μετατράπηκε σε αναφορά καθεαυτή. Μεταμορφωμένη σε ένα είδος ηθικο-μεταφυσικής κατηγορίας, αυτή (η κατεργαριά) μετατράπηκε σε ηθική αξία και κατέληξε να προσδιορίζεται από αυτήν την ίδια. Η κατεργαριά μεταμορφώθηκε σε ηθικό πρότυπο από την ίδια την κατεργαριά.

Μπροστά σε όλα αυτά μπορεί κανείς να θέσει την ερώτηση: ποιά είναι η αξία της «ηθικής της κατεργαριάς»; Αυτή εξυπηρέτησε την διατήρηση και διεύρυνση της ζωής; Όλοι φαίνεται να πιστεύουν πως, με το να προωθούμε αυτό το εγκώμιο της κατεργαριάς, χάνουμε το αυθεντικό πλαίσιο αναφοράς, την γνώση, την ζωή.

Η δωρεάν κατεργαριά, η κατεργαριά για την κατεργαριά, οδηγεί στον αντίθετο δρόμο της συντήρησης και της διεύρυνσης της ζωής. Με το να προσλαμβάνομαστε ως λαός ουσιαστικά κατεργάρης, ένας λαός ειρηνικός και εγκάρδιος, ένας λαός που «επιλύει» τα προβλήματά του στην βάση του «κόλπου», ο Βραζιλιάνος απομακρύνεται από τους κοινωνικούς μετασηματισμούς που είναι περισσότερο σημαντικοί. Με το να λειτουργεί ως βαλβίδα διαφυγής, αυτή η παραβατικότητα δια του «κόλπου» εμποδίζει την ανάδυση μιας πραγματικής κοινωνικής πίεσης που καθιστά τις αλλαγές τόσο αναγκαίες στο νομικό και διοικητικό μας σύστημα».

Με άλλα λόγια, η κατεργαριά, με το να συνίσταται σε ατομικές τεχνικές επιβίωσης, αποτελεί εμπόδιο σε ευρύτερες στρατηγικές κοινωνικής ανασύνταξης.

Πέραν αυτού, το «εγκώμιο της κατεργαριάς» και η «πρόσληψη του βραζιλιάνικου λαού ως ουσιαστικά κατεργάρη» ενέχει έντονα τον κίνδυνο της δικαίωσης μιας γενικευμένης διαφθοράς και (έχει ως) παράπλευρο αποτέλεσμα μια διαιώνιση των κοινωνικών πληγών. Προσλαμβανόμενη ως φυσικό χαρακτηριστικό, η διαφθορά καταλήγει στο να γίνεται κατανοητή ως κάτι το αναπόφευκτο στην Βραζιλία. Αυτό μάς οδηγεί σε μια ηθικο-νομική ασυδοσία με την δικαιολογία ότι (η διαφθορά) αποτελεί ένα είδος βιολογικά προκαθορισμένο. Αυτός ο ευτελισμός και η δικαίωση της διαφθοράς έχουν ως συνέπεια μια κοινωνική αποδόμηση που καθιστά τις συνθήκες ζωής ακόμα πιο επισφαλείς. Έχουμε ένα είδος φαύλου κύκλου, στον οποίο τα κοινωνικά προβλήματα που δημιουργούν την «κατεργαριά» ανατροφοδοτούνται δια του «ηθικού μοντέλου» της ίδιας της κατεργαριάς. Δεν είναι όμως σαν η ανάγκη τόσης κατεργαριάς να μας κάνει όλους να παίζουμε τον ρόλο του βλάκα;».

Χρίστος Γούδης

*Ινστιτούτο Εθνικών
και Κοινωνικών Μελετών
«Ιων Δραγούμης»*